

NUTQ O‘STIRISH

Mo‘minova Nilufar Sherbekovna

Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on shahar

24-DMTT 5-6 yosh guruh Katta guruh tarbiychisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘quvchilarda nutq o‘stirish jarayonining ahamiyati, usullari va bosqichlari yoritilgan. Nutqni rivojlantirish nafaqat til boyligini kengaytiradi, balki mantiqiy fikrlash, ijodkorlik va ijtimoiy faoliyatni ham mustahkamlaydi. Nutq o‘stirish jarayonida suhbat, savol-javob, matn bilan ishlash, ertak va hikoya tuzish kabi usullarning samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlarning nutq rivojiga ijobiy ta’siri amaliy misollar asosida ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Nutq, nutq o‘stirish, til boyligi, o‘quvchi, ta’lim jarayoni, suhbat, ijodkorlik, metod, pedagogik texnologiya.

KIRISH

Insonning ijtimoiy hayotida nutq muhim o‘rin tutadi. Nutq orqali odamlar o‘z fikrini ifoda etadi, boshqalarning fikrini anglaydi va jamiyat bilan muloqotga kirishadi.

Shuning uchun nutq o‘stirish jarayoni ta’lim-tarbiya tizimining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

O‘quvchilarda nutqni rivojlantirish ularning tafakkurini kengaytiradi, mustaqil va erkin fikrlashga o‘rgatadi, ijodiy qobiliyatlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, to‘g‘ri va ravon nutq o‘quvchilarning boshqa fanlarni o‘zlashtirishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida turli interaktiv metodlar, axborot texnologiyalari va zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarda nutqni o‘stirish imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Shunday ekan, nutq o‘stirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganishni talab etadi.

ASOSIY QISM

Nutq o‘stirish jarayonida amaliy yondashuvlar juda muhim hisoblanadi. O‘quvchilarda nutqni rivojlantirish faqatgina nazariy bilim berish orqali emas, balki turli ijodiy va amaliy mashg‘ulotlar orqali samarali kechadi.

Avvalo, suhbat usulidan foydalanish nutqni rivojlantirishda eng samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘quvchilarni kichik guruhlariga bo‘lib, ularga biror mavzu berish va shu mavzuda o‘z fikrini erkin bayon qilish imkoniyatini yaratish foydali bo‘ladi.

Masalan, kunlik hayotga oid vaziyatlarni muhokama qilish, hikoya qilib berish yoki qiziqarli savol-javoblar o‘tkazish orqali o‘quvchilar so‘z boyligini kengaytiradi.

Nutqni o‘stirishda matn bilan ishlash ham katta ahamiyatga ega. O‘quvchilarga kichik hikoya yoki ertak berib, uni qayta hikoya qilish, davom ettirish yoki yangi yakun o‘ylab topish topshirig‘i berilishi mumkin. Bu usul ularning tasavvurini kengaytirib, ijodkorligini kuchaytiradi.

Amaliy mashg‘ulotlarda rolli o‘yinlar ham katta samara beradi. Masalan, o‘quvchilar biror hayotiy vaziyatni sahnalashtirib ko‘rsatadi: do‘konda xarid qilish, mehmon kutish, sayohatga chiqish kabi holatlarni jonli tarzda ifodalash orqali ular muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Nutqni o‘stirishda rasm va suratlar bilan ishlash ham samarali usullardan biridir. O‘quvchilarga biror rasm berilib, undan hikoya tuzish yoki rasmda tasvirlangan voqeani izohlash topshirig‘i beriladi. Bu o‘quvchilarning kuzatuvchanlik, tafakkur va ifoda qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Amaliy mashg‘ulotlarda “ijodiy suhbat daftari” usuli ham qo‘llanilishi mumkin. O‘quvchilar biror mavzuda kichik matn yozib, uni o‘rtog‘iga beradi. Keyingi o‘quvchi shu matnga o‘z fikrini qo‘shadi va jarayon davom etadi. Bu usul orqali o‘quvchilar ham yozma, ham og‘zaki nutqni rivojlantiradilar.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash ham nutqni rivojlantirishda muhim. O‘quvchilarni audio va video materiallar bilan ishlashga jalb qilish, qisqa film ko‘rsatib undan fikrlarini bayon qildirish yoki telefon orqali ovoz yozib suhbat qurish topshirig‘ini berish natijadorlikni oshiradi.

Ushbu ikkita rasmda bolalar bilan olib borilayotgan mashg'ulot jarayonida nutq o'stirishga qaratilgan samarali amaliy ishlar aks etgan. Tarbiyachi bolalarga turli harflar yozilgan kartochkalarni ko'rsatmoqda, ular esa ko'rgan harfini aytib, unga mos so'z topishga harakat qilmoqda. Bu jarayon bolalarning nafaqat harflarni eslab qolishiga, balki ularni so'zlar bilan bog'lash orqali nutq boyligini oshirishiga yordam beradi.

Birinchi rasmda tarbiyachi "A", "O", "U" kabi unli harflarni hayvon va narsalar rasmlari bilan uyg'unlashtirib tushuntirayotgani ko'rinadi. Masalan, ot rasmi ko'rsatilganda "O" harfi bilan bog'lanmoqda. Shu paytda bolalardan biri harfni ovoz chiqarib aytadi, boshqalari esa uni takrorlaydi. Bunday mashg'ulot bolalarning talaffuzini yaxshilaydi, eshitish xotirasini rivojlantiradi va so'zlarni to'g'ri aytishga o'rgatadi.

Ikkinchi rasmda esa mashg'ulot davom etib, tarbiyachi "U" harfini uzum rasmi bilan bog'lamoqda. Bolalar diqqat bilan qarab, harfni talaffuz qilishni mashq qilmoqda. Shu jarayonda tarbiyachi bolalardan harf ishtirokida yangi so'z topishni so'rashi mumkin. Masalan, "Uzum" so'zidan tashqari "Uchuvchi", "Uy", "Ustoz" kabi so'zlarni aytishga yo'naltiradi. Bu usul bolalarning tasavvurini kengaytirib, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Bunday mashg'ulotlarda faqat tarbiyachi emas, balki bolalarning o'zlari ham faol ishtirok etadi. Har bir bola qo'liga kartochka olib, uni guruhdoshlariga ko'rsatib, shu harf bilan boshlanadigan so'zlarni aytadi. Bu usul bolalarni erkin muloqot qilishga, o'z fikrini bemalol ifodalashga o'rgatadi.

Nutq o'stirish jarayonini bunday amaliy mashg'ulotlar orqali tashkil etish juda samarali hisoblanadi. Bolalar o'yin tarzida harf va so'zlarni o'rganadilar, nutqlari boyiydi, talaffuzi ravonlashadi. Shu bilan birga, ular bir-birini tinglashni, fikrini davom ettirishni, guruh bo'lib ishlashni ham o'rganadilar.

Mashg'ulot turi	Amaliy faoliyat mazmuni	Kutilayotgan natija	Kreativ yondashuv
Harf va rasm bog'lash	Tarbiyachi kartochkada yozilgan "O" harfini ko'rsatadi va yonida ot rasmi bo'ladi. Bolalar "O" harfini ovoz chiqarib aytadi, so'ng "Ot" so'zini to'liq talaffuz qiladi.	Harf va so'z o'rtasida bog'lanish hosil qiladi, talaffuzi to'g'rilanadi.	Bolalarga "O" harfi bilan boshlanadigan yangi so'z topish topshirig'i beriladi.
So'z zanjiri o'yini	Tarbiyachi "Uzum" so'zini aytadi. Keyingi bola "U" harfi bilan boshlanadigan boshqa so'z topadi (masalan, "Uy"), undan keyingisi yana davom ettiradi.	So'z boyligi kengayadi, tezkor fikrlash rivojlanadi.	Zanjirda so'zlar tugasa, bolalarga rasm chizib, shu harf bilan bog'lash topshirig'i beriladi.
Rolli o'yin	Har bir bola kartochkadan bir harf tanlab oladi va shu harf ishtirokida kichik dialog tuzadi. Masalan, "A"	Og'zaki nutq rivojlanadi, mustaqil gap tuzish ko'nikmasi shakllanadi.	Harflardan "kichik teatr" yaratish: har bir bola o'z harfini himoya qiladi va uni tasvirlab beradi.

Mashg'ulot turi	Amaliy faoliyat mazmuni	Kutilayotgan natija	Kreativ yondashuv
	harfi – “Aya, aka, asal” so‘zlari bilan kichik suhbat.		
Rasm asosida hikoya tuzish	Tarbiyachi rasm ko‘rsatadi (masalan, ot yoki uzum rasmi). Bolalar shu rasm asosida kichik hikoya tuzadilar: “Ot yugurmoqda. Ot odamga yordam beradi.”	Tasavvur va ijodiy nutq rivojlanadi, matn tuzish ko‘nikmasi shakllanadi.	Hikoyani boshlang‘ich gapni tarbiyachi aytib beradi, bolalar uni davom ettiradilar.
Jamoaviy qo‘shiq yoki she‘r	Tarbiyachi “A” harfi ishtirokida kichik she‘r o‘qiydi, bolalar takrorlaydi. Keyin bolalarning o‘zlari harflar bilan she‘r yoki qo‘shiq to‘qishga urinadilar.	She‘riy nutq, ritmik talaffuz rivojlanadi.	Harflardan “qo‘shiq yaratish musobaqasi” tashkil qilinadi.

XULOSA

Nutq o‘stirish jarayonida amaliy va kreativ yondashuvlarning ahamiyati beqiyosdir. Bolalar bilan olib borilgan mashg‘ulotlarda harf va rasmni bog‘lash, so‘z zanjiri o‘yinlari, rolli mashqlar, rasm asosida hikoya tuzish, she‘r va qo‘shiqlarni takrorlash orqali ularning so‘z boyligi kengayadi, talaffuzi ravonlashadi, muloqot qilish malakasi shakllanadi.

Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni erkin fikrlashga va o‘z fikrini ifodalashga o‘rgatadi. Ayniqsa, kreativ metodlar bolalarning qiziqishini kuchaytirib, ta‘lim jarayonini o‘yin bilan uyg‘unlashtiradi. Natijada nutq o‘stirish jarayoni samarali kechib, bolalar mustaqil fikrlaydigan, muloqotga ochiq va ijodkor shaxslar sifatida shakllanadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- Qodirova F.R., Yo‘ldosheva Sh.M. **Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish metodikasi.** – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2018.
- G‘ulomova X., Qodirova F., Saidova M. **Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi.** – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
- To‘xtayeva Sh., Karimova M. **Maktabgacha ta‘limda nutq va tafakkurni rivojlantirish.** – Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2019.
- Azizxo‘jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2016.
- Yo‘ldosheva Sh.M., Xolmatova M. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda og‘zaki nutqni shakllantirish.** – Toshkent: “Istiqlol”, 2021.